

Сервецький І.В.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри національної безпеки Інституту безпеки МАУП

РОЛЬ І МІСЦЕ ОСВІДОМЛЕННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема освідомлення у забезпеченні національної безпеки суспільства займає одне із ключових місць [1]. Вивчення історії цього питання є закономірним явищем, адже пізнання його сутності та змісту допомагає розкрити всі аспекти таємного життя суспільства. Тому наукове проникнення в історію необхідне для того, щоб розглянути суспільний розвиток розшукової діяльності [2] як процес, у якому тісно переплітаються минуле та сьогодення.

Відомий український учений А. Ф. Возний зазначав: “... яким би віддаленим відрізком минулого ми не займались, тільки через нього ми вбачаємо шлях до сьогодення, а через день сьогоднішній ми маємо змогу зазирнути в майбутнє” [3, с. 75–76].

Визначення ролі та місця освідомлення в забезпеченні безпеки суспільства змушує нас звернутись до історичних джерел. Вивчення таємних сторін життєдіяльності родового суспільства показало, що у ньому було все те таємне, що вважали його старійшини. Прагнення інших племен пізнати таємниці іншого роду було закономірним. Водночас “освідомлення” виникло саме тоді, коли з’явилися таємниці людини від людини.

Методи, які використовуються в промисловому шпигунстві та конкурентній розвідці, можна об’єднати у дві групи: агентурні і технічні методи. Агентурний метод одержання інформації — основа основ будь-якого виду шпигунства. Тут можливі два напрями діяльності: або вербування, або впровадження своєї людини. Обидва способи мають свої переваги. Об’єктами

агентурної розробки можуть бути не тільки, скажімо, «другі» або «треті особи» фірми-конкурента, але й державні інституції [4, с. 20–21].

Одним із чинників необхідності забезпечення безпеки племен була **недовіра** до чужинців. Поява сторонніх осіб зазвичай не допускали на територію племені, держави з метою уникнення будь-якого ризику для своїх громадян. Уважалося, що чужинець завжди приносить недобрі новини й може бути інформатором іншого племені.

Історичні дані свідчать про те, що питання стосовно наявності зброї, кількості воїнів завжди зберігалися в таємниці.

Незважаючи на значну корисність освідомлення щодо інших держав, донині триває суперечка між істориками, філософами, юристами, богословами про доцільність застосування освідомлення в повсякденному житті.

Німецький криміналіст Гепп вкладав у це поняття зміст таємної діяльності поліції. Він уважав, що діяльність поліцейських агентів не тільки негожа з моральної точки зору, а й неправомірна і кримінально-карана [5, с.360].

У подальшому засуджували існування інституту використання інформаторів такі вчені-філософи, як Л. С. Белогриз-Котляревський [6, с. 215], В. Набоков [7] та інші.

Водночас такі вчені, як Чезаре Беккарія, Колер, Аркуш, Шютуе, Гейер, Зінінвальд, Г. Гегель та ін. допускали застосування освідомлення в діяльності поліцейських агентів, а їх дії морально виправданими, правомірними й не караними, оскільки вони не зацікавлені у виконанні самого злочину, а лише бажають його попередити, передати злочинця в руки правосуддя.

Слушною у цьому контексті є думка видатного юриста середньовіччя Чезаре Беккарія, який розглядав результати таємного освідомлення для держави як “вигоди” і “невигоди”. Зокрема, він вважав, що “невигоди” полягають у тому, що нація схвалює зраду, яку зневажають навіть лиходії, морально розкладає суспільство.

У суспільстві боротьбу зі злочинністю веде поліція із санкціонування держави. До того ж вона стежить за особами, схильними до вчинення злочинів.

Ідеологом епохи Відродження був Макіавеллі, який вважав, що для захисту держави необхідно взяти приклад лисиці й лева, тому що лев беззахисний проти людини, а лисиця – проти вовків, отже, потрібний якийсь симбіоз лисиці й лева, щоб бути сильним і хитрим. Він зазначав, що найкращим способом діяти проти ворога є вміння сховати від нього свої наміри до їхнього виконання. Оскільки, на його думку, в основі суспільного розвитку лежить воля божа, а матеріальний інтерес і сила не тільки припустимі, а й необхідна зневага моралі й закону, у тому числі й таких, як насильство, жорстокість, віроломство та провокація (освідомлення).

Протягом історичного розвитку, передусім з переходом до вищої цивілізації, прийоми й тактика негласного освідомлення ускладнилися. Вербування громадян для негласного (внутрішнього) освідомлення залишається за змістом незмінним, змінюються лише його форми, методи.

На наш погляд, ніщо так не принижує честь, гідність людини, не робить непередбачуваною її поведінку, не притупляє її розум, не паралізує її волю, як зрадництво.

Викриття зрадників завжди є прагненням будь-якого суспільства, воно є морально виправданим, а для зрадника – є найтяжчим кримінальним, так і моральним злочином проти свого суспільства і держави.

Суспільство не може забезпечити національну безпеку без освідомлення, так само як воно не може існувати без сталих відносин, мови, території, матеріальних та культурних благ.

Тому держава через правоохоронні органи та спеціальні служби повинні встановлювати такі взаємовідносини з «освідомителями» які б не принижували їх честь та гідність, спонукали до відкритого чи таємного співробітництва.

Більше того, освідомлення – це створення в державі таких умов, коли кожен громадянин зобов'язаний відкрито чи таємно повідомляти про будь –

які порушення, а саме: адміністративні, кримінальні і тим самим забезпечити безпеку своїй родині, суспільству, держави.

Тому, на законодавчому рівні необхідно врегулювати питання на кшталт, якщо будь який громадянин чи негласний співробітник повідомить завідомо неправдиву інформацію він повинен нести відповідальність в залежності від тяжкості звинувачення, і ця інформація повинна бути доведена до потерпілого.

Отже, однією із форм забезпечення національної безпеки громадян, суспільства та держави є використання освідомлення.

Список використаних джерел:

1. *Про Національну безпеку* // Закон України. Відомості Верховної Ради України, від 27.07. 2018, N 31, Ст. 241.

2. “Про оперативно-розшукову діяльність” Закон України від 18 лютого 1992, № 22. - Ст. 303.

3. Возний А. Ф. Поліцейський розшук і кружок петрашевцев / Возний А. Ф. – К. : КВШ МВС СРСР, 1976.

4. Демидов Б., Величко А., Волощук И. Тайный фронт // Національна безпека України. — 2005. — № 7–8. — С. 17–23.

5. Нерр. Archiv des Kriminalrechts / Нерр. – Berlin, 1848. – S. 360.

6. Белогриз-Котляревський Л. С. Підручник російського карного права / Белогриз-Котляревський Л. С. – К., 1903.

7. Набоков В. Кримінальна відповідальність агента-провокатора / В. Набоков // Право. – 1809. – № 6–7.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Г. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.